



مسائل فقهی و حقوقی

قتل از روی ترحم (اتانازی)

اسماعیل آقابابائی بنی

[www.ketab.ir](http://www.ketab.ir)



پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی



## مسائل فقهی و حقوقی

### قتل از روی ترحم (اتنازی)

اسماعیل آقابابائی بنی

- ناشر: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
- وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
- تهیه: پژوهشکده فقه و حقوق
- سرپرست: دکتر محمدباقر انصاری
- ویراستار: دکترا عباس آذرنوبی
- چاپ: چاپخانه مؤسسه باستان کتاب
- چاپ اول: زمستان ۱۳۸۵
- شمارگان: ۱۴۰۰
- قیمت: ۶۴۰۰ تومان
- عنوان: ۲۳۵؛ مسلسل: ۳۸۶

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

نشانی: قم، خیابان شهداء (صفائیه)، کوچه آمار، پلاک ۴۲

تلفن و دورنگار: ۷۸۳۲۸۳۳؛ ص.ب: ۳۷۱۸۵/۳۸۵۸؛ کدپستی: ۳۱۱۶۶۱-۵۶۱۶۶۱

مراکز پخش: ۱. قم، میدان شهداء، تلفن و دورنگار ۷۸۳۲۸۳۴

۲. تهران، خیابان انقلاب، رویروی درب دانشگاه تهران، پاساژ فروردین

طبقه همکف، واحد ۳۱۲، تلفن: ۶۶۹۵۱۵۳۴

وب سایت: www.pub.isca.ac.ir؛ پست الکترونیک: nashr@isca.ac.ir

آقابابائی بنی، اسماعیل، ۱۳۴۷ -	سرشناسه:
مسائل فقهی و حقوقی قتل از روی ترحم (اتنازی)/اسماعیل آقابابائی بنی؛ تهیه پژوهشکده فقه و حقوق	عنوان و نام پدیدآور:
قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۱	مشخصات نشر:
۲۵۶ ص.	مشخصات ظاهری:
۶۴۰۰۰ ریال	شابک:
۹۷۸-۶۰۰-۱۹۵-۱۰۲-۲	وحدت فهرست نویسی:
قیبا	یادداشت:
کتابنامه: ص [۲۳۷]-۲۲۸؛ همچنین به صورت زیرنویس	یادداشت:
نمایه	موضوع:
مرگ آسان	موضوع:
مرگ آسان - قوانین و مقررات	شناسه افزوده:
دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشکده فقه و حقوق	رده بندی کنگره:
R ۷۷۲۶/۷م ۱۳۹۱	رده بندی دیویی:
۱۷۹/۷	شماره کتابشناسی ملی:
۳۰۴۸۱۸۷	



# فهرست

سخنی با خواننده ..... ۱۱

پیشگفتار ..... ۱۵

مقدمه ..... ۱۷

## فصل اول: مرغ و عشناسی

گفتار نخست: کلیات ..... ۲۳

الف) تعاریف ..... ۲۳

۱. تعریف مرغ حقیقی و حکمی ..... ۲۳

۲. ماهیت مرغ مغزی ..... ۳۰

۳. تعریف اتانازی ..... ۳۲

ب) تاریخچه نظریه حق مرغ و پذیرش اتانازی ..... ۳۴

ج) باورهای موجود و آمارها ..... ۴۰

د) علل اقدام به اتانازی ..... ۴۲

گفتار دوم: اقسام و مصادیق اتانازی ..... ۴۵

الف) اقسام اتانازی ..... ۴۵

۱. اتانازی مستقیم (فعال) ..... ۴۵

www.ketab.ir

- ۴۶ ..... ۲. اتانازی غیر مستقیم (غیر فعال)
- ۴۸ ..... (ب) مصادیق اتانازی

### فصل دوم: مبانی حقوقی و قوانین

- ۵۶ ..... گفتار نخست: ایران
- ۵۸ ..... الف) نقش رضایت در سلب حیات در حقوق ایران
- ۶۱ ..... ب) ترک فعل منجر به مرگ
- ۶۸ ..... ج) معاونت در خودکشی
- ۷۳ ..... گفتار دوم: دیگر کشورها
- ۷۳ ..... الف) کشورهای اسلامی
- ۷۸ ..... ب) کشورهای غیر اسلامی
- ۷۸ ..... ۱. اصول و مبانی حاکم
- ۷۹ ..... ۱-۱. دلایل موافقان
- ۸۱ ..... ۱-۲. ادله مخالفان
- ۸۶ ..... ۲. مقررات
- ۸۷ ..... ۱-۲. سوئیس
- ۸۸ ..... ۲-۲. هلند
- ۹۰ ..... ۲-۳. آمریکا
- ۹۳ ..... ۲-۴. فرانسه

### فصل سوم: احکام تکلیفی اتانازی

- ۹۷ ..... گفتار نخست: حکم تکلیفی بر مبنای نحوه ارتکاب
- ۹۷ ..... الف) قتل با فعل مثبت
- ۹۷ ..... ۱. قتل مستقیم

فهرست مطالب ۷

۹۷	قتل غیر مستقیم
۹۸	۱-۲. انجام فعل با نتیجه قتل
۹۸	۲-۲. معاونت و تسبیب در قتل
۹۹	۱-۲-۲. معاونت در قتل
۱۰۰	۲-۲-۲. تسبیب در قتل
۱۰۴	(ب) قتل بر اثر ترک فعل
۱۰۴	۱. ترک فعل بدون ایجاد خطر قبلی
۱۱۱	۲. ترک فعل پس از ایجاد خطر
۱۱۴	۳. ترک فعل در صورت داشتن وظیفه خاص
۱۱۶	۱-۳. قبل از شروع درمان
۱۱۶	الف) مخالفت با درمان
۱۲۸	(ب) تقاضای درمان از سوی بیمار
۱۳۹	۲-۳. بعد از شروع به درمان
۱۴۲	گفتار دوم: حکم تکلیفی با توجه به لزوم حفظ نفس
۱۴۳	الف) حکم تکلیفی حفظ نفس بدون تراحم
۱۴۷	۱. حالت اغما و زندگی نباتی
۱۴۸	۲. حیات غیر مستقر
۱۵۰	۳. مرگ مغزی
۱۵۷	(ب) حکم تکلیفی در موارد بروز تراحم
۱۵۷	۱. مزاحمت با حفظ نفس
۱۵۸	۱-۱. جنین و مادر
۱۷۵	۲-۱. تراحم دو نفس
۱۸۱	۲. مزاحمت با حفظ مال

فصل چهارم: احکام وضعی و مجازات مرتکب اتانازی

۱۸۸	گفتار نخست: قصاص
۱۸۸	الف) قصاص در صورت عفو قبل از وقوع جنایت
۱۹۲	استدلال فقها بر انتقای قصاص
۱۹۶	بررسی
۲۰۰	ب) قصاص در صورت عفو پس از وقوع جنایت
۲۰۳	بررسی
۲۰۵	گفتار دوم: دید
۲۱۰	گفتار سوم: تعزیر
۲۱۱	الف) تعزیر مباشر
۲۱۱	۱. در حقوق ایران
۲۱۴	۲. از دیدگاه فقه
۲۱۹	ب) مجازات معاون
۲۱۹	۱. از نظر حقوقی
۲۲۲	۲. از نظر فقهی
۲۲۴	نتایج تحقیق
۲۲۷	پیشنهادها
۲۲۹	استفتاها
۲۳۵	اصطلاحات
۲۳۷	کتابنامه
۲۳۷	الف) کتابهای فارسی
۲۳۹	ب) کتابهای عربی

فهرست مطالب ۹

۲۴۴	.....	ج) مقاله‌های عربی
۲۴۴	.....	د) مقاله‌های فارسی
۲۴۶	.....	ه) کتاب‌های انگلیسی
۲۴۶	.....	ح) سایت‌ها
۲۴۷	.....	ط) مقاله‌های اینترنتی
۲۴۸	.....	ی) نرم‌افزارها

نمایه

۲۴۹	.....	آیات
۲۵۰	.....	روایات
۲۵۱	.....	اصطلاحات
۲۵۵	.....	مکان‌ها

www.ketab.ir

## سخنی با خواننده

حیات انسان در فرهنگ و آموزه‌های اسلامی، دارای اصیل‌ترین ارزش‌ها و اولویت‌هاست. قرآن کریم یکی از کم‌نظیرترین تهدیدها و تحذیرها را برای پرهیز دادن از سبب حیات بکار گرفته است:

وَمَنْ يَتْلُكْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعْنَةُ وَأَعْدَاءُ عِزَابًا عَظِيمًا<sup>۱</sup>؛ و هر کس مؤمنی را به عمد بکشد، سزای او جهنم است که برای ابد در آن خواهد بود و خداوند بر او غضب و او را لعن و برای او عذاب بزرگ فراهم کرده است.

در آیهای دیگر با زبانی فراگیرتر آمده است:

مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا<sup>۲</sup>؛ هر کسی تنی را، نه در برابر تن یا فسادی در زمین، بکشد، گویا مردم را همه با هم کشته است و هر کسی تنی را زنده نگهدارد گویا مردم را همه با هم زنده نگه داشته است.

علامه طباطبایی جمله اول را کنایه از این می‌داند که مردم همگی حقیقتاً واحد انسانی دارند که در آن همه با هم برابرین کسی که انسانیت در

۱. نساء: ۹۳.

۲. مائده: ۳۲.



یک نفر را قصد کرد، انسانیتی را قصد کرده است که در همه مردم هست.<sup>۱</sup> طبعاً این بیان در دو مستثنای آیه، یعنی کشتن در برابر کشتن که ظاهراً اشاره به قصاص دارد<sup>۲</sup> و کشتن برای رفع فساد در زمین، جاری نمی‌شود. می‌توان گفت در این دو مورد که قتل جنبه مجازات پیدا می‌کند، انسانیت هدف قرار نمی‌گیرد، بلکه بر عکس چنین قتلی دفاع از انسانیت است؛ زیرا کسی که دیگری را به ناحق می‌کشد یا در زمین فساد می‌کند - به معنای مورد نظر از فساد در اینجا -<sup>۳</sup> او است که انسانیت را زیر پا می‌گذارد و مجازات قتل در برابر چنین رفتارهایی، به معنای مقاومت در برابر پامال شدن انسانیت است. شاید یکی از وجوه جمله بلند «وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ»<sup>۴</sup> نیز همین باشد. در روایات نیز فراوان به اهمیت و اولویت جان انسان‌ها پرداخته<sup>۵</sup> و در برخی از آنها به‌طور خاص، از خودکشی به‌شدت پرهیز داده شده است.<sup>۶</sup>

درک لزوم و اهمیت حفظ حیات،<sup>۷</sup> همانی که مصالح دیگری با حیات در میان نباشد، امر دشواری نیست. دشواری وقتی است که پای مصالح دیگری در برابر حفظ جان به میان آید. برخی از این مصالح آن چنان بلند و فاگیر است که درک تقدم آن بر حفظ جان دشواری کمتری دارد؛ مانند مصلحت - نظر اصل دین در فرهنگ دینداری و یا مصلحت حفظ مرز و بوم و عرض و ناموس، اما برخی دیگر

۱. سید محمد حسین طباطبائی، المیزان، ج ۵، ص ۳۱۷.

۲. طبرسی؛ مجمع البیان؛ ج ۳، ص ۳۲۱. فیض کاشانی؛ تفسیر صافی؛ ج ۲، ص ۳۰. ابن جریر طبری؛ جامع البیان؛ ج ۶، ص ۲۷۲.

۳. طبرسی؛ همان. فیض کاشانی؛ همان. ابن جریر طبری؛ همان.

۴. بقره؛ ۱۷۹.

۵. ر. ک: جامع الاحادیث الشیعه؛ ج ۲۶، ص ۳. المعجم المفهرس لألفاظ نهج البلاغه؛ نامه ۵۳، عهدنامه مالک اشتر. فراز ۱۴۱. وسائل الشیعه؛ کتاب الامر بالمعروف و النهی عن المنکر ابواب الامر و النهی، ج ۱۶، باب ۳۱ «عدم جواز التقیه فی الدم»، ص ۲۳۴.

۶. مانند: کلینی؛ الکافی؛ ج ۷، ص ۴۵.

از مصالح و موضوعات در برابر حفظ جان وجود دارد که پیچیدگی و دشواری آن، مباحث اخلاقی، فقهی و حقوقی دامنه‌داری را پیش می‌آورد.

مسئله قتل از روی ترحم که معمولاً در مورد بیماران صعب‌العلاج که درد و رنج فراوان و جانکاه دارند، مطرح می‌شود، یکی از مباحث بحث برانگیز اخلاقی، فقهی و حقوقی است. پژوهش پیش رو، از جهت فقهی و حقوقی به این مهم پرداخته است. جنبه فقهی مسئله به‌ویژه با عنایت به اینکه شامل حکم تکلیفی نیز می‌شود، می‌تواند لااقل بسیاری از جنبه‌هایی را که در برخی فرهنگ‌ها اخلاقی نامیده می‌شود، در برگیرد؛ هر چند جنبه اخلاقی مسئله حتی در حوزه معارف اسلامی نیز از جنبه فقهی قابل تمایز است.

تعریف و شناسایی موضوع و قلمرو آن، به منظور تنقیح و تنظیم هر چه مناسب‌تر مباحث فقهی، حقوقی و پزشکی‌های این پژوهش است که فصل اول به آن اختصاص یافته است. مباحث حقوقی که نسبت نزدیک‌تر و مشخص‌تری با موضوع دارند نیز در فصل دوم بررسی شده است. اختصاص دو فصل دیگر پژوهش به مباحث عمده‌تأ فقهی که بیش از نیمی از حجم کتاب را تشکیل می‌دهد، نشانه گستردگی و عمق مباحث این پژوهش نسبت به آثار دیگر است. در فصل سوم احکام تکلیفی و در فصل چهارم احکام وضعی و مجازات‌های مربوط به موضوع پژوهش بررسی شده است.

پژوهشگر فرهیخته و سخت‌کوش این مجفوعه فاضل ارجمند جناب آقای اسماعیل آقابابائی بنی‌دانش‌آموخته حوزه و دانشگاه در رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی و عضو هیئت علمی پژوهشکده فقه و حقوق هستند و در کارنامه پژوهشی خود در این پژوهشکده، قبلاً دو اثر گران‌قدر خود را درباره پیوند اعضا و شرکت‌های هر می به جامعه علمی عرضه کرده‌اند. در اینجا از زحمات چند ساله ایشان در نگارش این پژوهش ارزشمند، صمیمانه سپاسگزاری می‌کنیم.

پژوهش حاضر تا رسیدن به مرحله نهایی و آماده شدن برای نشر، فرایندی از نظارت، مشاوره، ارزیابی و اصلاحات متعدد و متنوع را در پژوهشکده طی کرده است. از همه همراهمانی که در سامان یافتن این پژوهش نقش داشته‌اند، تشکر و قدردانی می‌کنیم:

۱. حجت الاسلام والمسلمین آقای رضا اسلامی (اسفندیاری) ناظر پژوهش؛
  ۲. حجج اسلام والمسلمین آقایان سیدضیاء مرتضوی و دکتر عادل ساریخانی و نیز جناب آقای دکتر سیدعلی آزمایش ارزیابان پژوهش، همچنین جناب آقای دکتر حسین برهانی که در تکمیل طرح اولیه پژوهش مورد مشورت قرار گرفتند؛
  ۳. حجج اسلام والمسلمین آقایان محمدقائمی، حسنعلی علی اکبریان مدیر گروه فلسفه فقه و حقوق اسلامی پژوهشکده، و جناب آقای دکتر جعفر کوشا که در جلسه شورای پژوهشی به نقد و بررسی و ارائه پیشنهادهای مفید و سازنده پرداختند.
  ۴. حجج اسلام آقایان علی شفیعی مدیر وقت امور پژوهش و دبیر جلسه شورای پژوهشی، و علیرضا فجری دبیر گروه مسائل فقهی و حقوقی که پیگیری مستمر در انجام ارزیابی‌ها و اصلاحات و گزارش‌های مربوط داشته است.
- ضمن آرزوی موفقیت روزافزون برای پژوهشگر ارجمند و همراهمان یاد شده و سایر کسانی که در به انجام رسیدن این اثر و نشر آن کمک کرده‌اند، از خداوند متعال مسئلت می‌کنیم آن را گامی به پیش و در جهت رضایت خود قرار دهد.

سیف‌الله صرامی

مدیر پژوهشکده فقه و حقوق